

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי

יד יצחק בן-צבי

הדף הירושלמי לפרשת השבוע

פרשת תרומה

מנורות מימי בית שני בירושלים / מאת: טליה זיסקין (ייעוץ אקדמי: ד"ר ראובן גפני)

של המאה השביעית. המבנה כונה 'בית המנורות' משום שעל קירותיו נמצאו ארבע מנורות בצבע אדום, בעלות קנים מעוטרים בכפתורים. אילת מזר שחפרה שם הציעה שמבנה זה פעל כאלום בית כנסת לפני 1400 שנה, אם כי הדבר כמובן אינו ודאי.

במשך הדורות המשיכה המנורה להופיע כסמל יהודי, ובראשית העת החדשה, כמו סמלים אחרים דוגמת המגן דוד, הפכה מסמל יהודי-מסורתי לסמל לאומי-תרבותי. מעל בית הספר לאמנות בצלאל שהוקם בשנת התרס"ו (1906) והיה מוסד חשוב בהתחדשות העברית בירושלים, הציב בוריס שץ מנורת עץ גדולה על ראש אחד המבנים, הקיימת במקום עד היום.

בתהליך בחירת סמל המדינה היה ברור שהמנורה, המייצגת את עברו המפואר של העם היהודי, תהיה אחד המרכיבים בסמל. צורת המנורה בסמל המדינה מבוססת על צורת המנורה בתבליט על שער טיטוס ברומא. לבחירה זו אפשר לייחס משמעות סמלית: המנורה שעל שער טיטוס, שהייתה סמל להשפלת היהודים ולגלות, 'חזרה' באמצעות סמל המדינה לארץ ישראל, והפכה למייצגת את הריבונות היהודית והגאולה בארץ.

סמל המדינה היה השראה למנורה נוספת, זו שהוענקה למדינת ישראל מידי הפרלמנט הבריטי בשנת התשט"ז (1956) ומוצבת מול הכנסת. מנורה זו, שיצר הפסל בנו אלקן, מציגה כ-30 אירועים, ביטויים, דמויות ומושגים בתולדות עם ישראל, ובכך מדגישה את נוכחותה של המנורה. המנורה שליוותה את עם ישראל לאורך הדורות אוצרת בתוכה את סיפורו, את מסעו ואת ערכיו של עם ישראל.

הציווי לעשות מנורת זהב מופיע בפרשתנו: **וְעָשִׂיתָ מְנֹרֶת זָהָב טָהוֹר, מִקְשֵׁה תַעֲשֶׂה הַמְּנֹרָה, יָרֵכָה וְקָנָה גְבִיעֶיהָ כְּפֹתֶיהָ וּפְרָחֶיהָ, מִמָּנֶה יִהְיֶה** (שמות כה, לא). המנורה הראשונה שהכין בצלאל בן-אורי או על פי המדרש, הקב"ה עצמו הוא שיצר אותה, דלקה במשכן ובבתי המקדש עד החורבן. למרות שמקומה היה ב'קודש', כבר בימי בית שני החלה המנורה להופיע בציורים ובסמלים מחוץ לבית המקדש, ומאז במשך הדורות ועד ימינו מופיעה המנורה כסמל.

כמה מופעי מנורות מיוחדות מן העת העתיקה נמצאו בירושלים. כך למשל, על מטבע בן זמננו של עשר אגורות, מוטבעת צורת מנורה שהופיעה על מטבע מימי שלטונו של מתתיהו אנטיגונוס, המלך החשמונאי האחרון שזכה לשלטון, בשנים 37-40 לפנה"ס. מטבעות אלה נמצאו בחפירות ארכאולוגיות, ועליהן מופיעה המנורה יחד עם שולחן המערכה. כבר אז החלה המנורה לסמל את עבודת המקדש. ייתכן שמתתיהו רצה להדגיש במטבע המנורה גם את היותו כוהן גדול, מצאצאיהם של מתתיהו החשמונאי ויהודה המכבי, שנלחם מול הורדוס והרומאים להגן על המקדש ועל עבודת המקדש, וכי המנורה הייתה לסמל של חג החנוכה וקשורה למשפחה.

גם על קירות בירושלים של ימי הבית השני נמצאו סמלי המנורה. ברובע ההרודיאני שברובע היהודי בירושלים התגלו בתי מידות מתקופת הורדוס. על טיח אחד מקירות הבתים התגלתה מנורה חקוקה בעלת קנה מרכזי ושלושה קנים ימניים, ירך-המנורה ובסיסה. הקנים מאוירים בעיגולים וקווים, המזכירים את דוגמת הכפתור ופרח. אפילו בקברים מופיעה המנורה, כמו למשל על קיר מערת קבר יסון בשכונת רחביה בירושלים, המתוארך לסוף המאה הראשונה לפנה"ס, נתגלו חרותות של מנורות בסמוך לספינה.

המנורה מופיעה גם על שרידים המתייחסים לכל שדרות החיים; בתעלת ניקוז נמצא כלי אבן ועליו חרותת בצורת מנורה בעלת חמישה קנים. זוהי המנורה שנמצאה בסמיכות קרובה ביותר להר הבית. ניתן לשער אולי שעולה רגל שראה את המנורה לנגד עיניו והתפעל מיופיה, חרט על אבן את רשמיו, ולאחר מכן השליך את השרבוט בצד הדרך, בלי לשער שיצירתו תימצא כעבור אלפיים שנה.

לאחר החורבן מתגלה המנורה ברחבי הארץ בפסיפסים ובעיטורי בתי כנסת מהתקופה הרומית-ביזנטית. בירושלים, לא ידוע על ממצא יישוב יהודי בתקופה זו, אך בתקופה המוסלמית, בתחילת המאה השביעית לספירה, חודש היישוב היהודי בירושלים. בגן הארכאולוגי השוכן מדרום מערב להר הבית, קרוב לתעלת הניקוז שבה נמצאה חרותת המנורה, נמצא מבנה שעל פי הממצא יושב במחצית השנייה

היבטים להעמקה

- מה בין סמל המנורה לסמל המגן דוד?
- אילו עוד ארגונים יהודיים שונים בחרו את המנורה לסמלם?